

УДК: 159.9.01

© Скворчевська Є.Л., 2014 р.

Є.Л. Скворчевська
Українська інженерно-педагогічна
академія, м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ, УЧБОВОЇ МОТИВАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ СТУДЕНТІВ

У даній статті представлені результати теоретико-методологічного та емпіричного дослідження особливостей взаємозв'язку мотивації досягнення успіху, учбової мотивації та рівня професійної спрямованості студентів на першому, третьому та п'ятому курсі. Встановлена специфіка даного взаємозв'язку у студентів даних курсів. Представлені результати порівняльного аналізу діагностичних методик. Виявлені особливості взаємозв'язку мотивації досягнення успіху, учбової мотивації та рівня професійної спрямованості студентів на першому, третьому та п'ятому курсі.

Ключові слова: мотивація досягнення, учбова мотивація, життєві цінності, цінності у кар'єрі, професійна спрямованість, студенти.

Е.Л. Скворчевская ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОСВЯЗИ МОТИВАЦИИ ДОСТИЖЕНИЯ УСПЕХА, УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ СТУДЕНТОВ

В данной статье представлены результаты теоретико-методологического и эмпирического исследования особенностей взаимосвязи мотивации достижения успеха, учебной мотивации и уровня профессиональной направленности студентов на первом, третьем и пятом курсе. Установлена специфика данной взаимосвязи у студентов данных курсов. Представлены результаты сравнительного анализа диагностических методик. Выявлены особенности взаимосвязи мотивации достижения успеха, учебной мотивации и уровня профессиональной направленности студентов на первом, третьем и пятом курсе.

Ключевые слова: мотивация достижения, учебная мотивация, жизненные ценности, ценности в карьере, профессиональная направленность, студенты.

E.L. Skvorchevsky ESPECIALLY THE RELATIONSHIP OF ACHIEVEMENT MOTIVATION, ACADEMIC SUCCESS MOTIVATION AND PROFESSIONAL ORIENTATION OF STUDENT'S

This article presents the results of theoretical and methodological and empirical studies of the relationship of motivation to succeed, learning motivation and the professional orientation of students in the first, third and fifth year. Established the specificity of the relationship among students of these courses. A comparative analysis

of diagnostic techniques. The features of the relationship of motivation to succeed, learning motivation and the professional orientation of students in the first, third and fifth year.

Key words: achievement motivation, learning motivation, values of life, values of career, professional orientation, student's.

Постановка проблеми. У зв'язку з особливостями становлення мотиваційно-сміслової сфери у студентів в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі у сучасному суспільстві виникає необхідність формування професійної самосвідомості студентів. Також проблема розвитку пізнавальної активності студентів є однією з важливих умов підвищення ефективності навчання. Особливого наукового вивчення потребує дослідження взаємозв'язку мотивації досягнення успіху, учбової мотивації та рівня професійної спрямованості студентів на першому, третьому та п'ятому курсі. Оскільки в залежності від рівня мотивації досягнення успіху, змінюється її вплив на успішність у навчанні та професійну спрямованість студентів. Значне місце в загальній проблематиці психології займає дослідження становлення професійної самосвідомості студентів. Саме цій науковій проблемі присвячена дана стаття.

Актуальність даної роботи. У сучасних емпіричних дослідженнях актуальною є проблема виявлення впливу мотивації досягнення успіху як особистісної властивості студентів на учбову мотивацію та професійну спрямованість, яка пов'язана з мотиваційно-смісловою сферою. Важливо в результаті порівняльного аналізу даних емпіричного дослідження визначити відмінності отриманих показників на першому, третьому та п'ятому курсі. Визначення динаміки зміни мотивації досягнення успіху, її впливу на учбову мотивацію та професійну спрямованість в залежності від курсу навчання, дає змогу визначити студентів, які увійдуть до контрольної та експериментальної групи емпіричного дослідження.

Мета даної статті – виявити взаємозв'язок мотивації досягнення успіху, учбової мотивації та рівня професійної спрямованості студентів на першому, третьому та п'ятому курсі.

Постановка завдання: виявити домінуючі мотиви успіху, мотиви навчання та особливості професійної спрямованості студентів першого, третього та п'ятого курсу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичне підґрунтя склали науково-практичні дослідження проблеми мотиваційно-сміслової сфери студентів, яку досліджували наступні вітчизняні вчені: Н.М. Акімова, О.А. Ахвердова, Є.А. Балданова, Н.А. Буравльова, В.Г. Дуб, С.М. Жучкова, О.В. Капцов, Е.М. Козлова, М.В. Образова,

С.Л. Рубінштейн, О.А. Самотаєва, Н.Ю. Чіжо, В.О. Ядов та ін., а також зарубіжні вчені: Л.Г. Будинайте, Г. Олпорт, М. Рокіч, В. Франкл та ін.

Особливості ціннісно-сміслової сфери досліджували наступні вітчизняні вчені: Г.В. Горбачева, А.Ю. Косарева, Г.О. Кречетова, Л.С. Лекомцева, Д.О. Леонтьєв, О.О. Манчиліна, А.В. Матвійчук, Ю.В. Пелех, І.Г. Сенін, А.В. Серий, С.А. Соловійова, Л.М. Хабаєва, М.С. Яницький, В.А. Ятманов та ін., а також зарубіжні вчені: І.Н. Нурлігаянов та ін. Деякі дослідники зазначають, що проблема особливостей становлення мотиваційно-сміслової сфери студентів пов'язана з особистісним сенсом та ціннісно-смісловою сферою особистості, оскільки ціннісні орієнтації сприяють формуванню особистісних сенсів студентів.

Теоретичний аналіз показав, що ціннісно-сміслова та мотиваційно-сміслова сфери пов'язані між собою. Будь-яка діяльність та поведінка має свій сенс, який підпорядковується певним цінностям та мотивам. Ціннісно-сміслова сфера є основою мотиваційно-сміслової сфери.

Організація та методи дослідження. Емпіричне дослідження особливостей становлення мотиваційно-сміслової сфери у студентів в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі проводилося на базі Української інженерно-педагогічної академії (УІПА). (Загальна кількість досліджуваних – 180 студентів). Математично-статистична обробка даних здійснювалась з використанням програми SPSS – 17.0. (статистичний пакет для соціальних наук) та інтегрованого статистичного пакету Statistica 6.0.

В якості діагностичного інструментарію на констатуючому етапі емпіричного дослідження були використані наступні блоки методик: 1) мотиваційно-ціннісні конструкти особистості: методика «Мотивація досягнення успіху» (С.А. Пакуліна) [3]; методика «Учебна мотивація студентів» (А.О. Реан, В.О. Якунін, у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої) [1]; опитувальник «Морфологічний тест життєвих цінностей» (МТЖЦ) (В.Ф. Сопов, Л.В. Карпушина); методика «Якоря кар'єри» (Е. Шейн, переклад та адаптація В.О. Чикер, В.Е. Вінокурова), тест-опитувальник «Рівень професійної спрямованості студентів» (РПС) (Т.Д. Дубовицька) [2]. 2) когнітивні конструкти особистості: методика «Прогресивні матриці» (Дж. Равен). 3) афективно-вольові конструкти особистості: методика «Оцінка рівня реактивної та особистісної тривожності» (Ч.Д. Спілбергер, Ю.Л. Ханін); багатощкальна опитувальна методика – «Стиль регуляції поведінки – ССП-98» (В.М. Моросанова, Р.Р. Сагієв). 4) типологічні конструкти особистості: тест-опитувальник «Діагностики темпераменту» (ЕРІ) (Г. Айзенк).

Емпіричне дослідження мотиваційно-сміслової сфери студентів має наступні етапи: (1) констатуючий етап дослідження – на даному етапі був проведений констатуючий експеримент, метою якого є виявлення динамі-

ки мотивації досягнення успіху студентів інженерно-педагогічних фахів. На основі отриманих результатів експерименту студенти першого курсу були розділені на дві групи – контрольну та експериментальну. (2) формуючий етап дослідження. (3) контрольний етап дослідження. У даній статті розглянемо результати отримані на етапі констатуючого експерименту, за допомогою методик «Мотивація досягнення успіху» (С.А. Пакуліна) [3] та «Учбова мотивація студентів» (А.О. Реан, В.О. Якунін, у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої) [1], тест-опитувальник «Рівень професійної спрямованості студентів» (РПС) (Т.Д. Дубовицька) [2]

Результати дослідження та їх обговорення. При дослідженні мотивів успіху студентів використовувалась методика «Мотивація досягнення успіху» (С.А. Пакуліна). Результати представлені на рисунку 1.

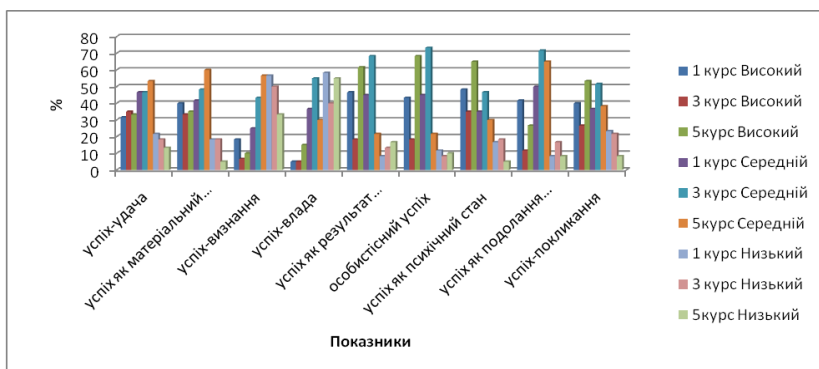

Рис. 1. Відсоткове співвідношення показників першого, третього та п'ятого курсу

Як видно з рис. 1 виявлено, що на першому та п'ятому курсі переважає високий рівень за показником «інтеріоризований успіх» за наступними шкалами: «успіх як психічний стан» (48,33%; 65% відповідно), «успіх як результат власної діяльності» (46,66%; 61,66% відповідно), «успіх-покликання» (40%; 38,33% відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти першого та п'ятого курсу найбільше пов'язують власний успіх з позитивними емоційними переживаннями (задоволення, радість, емоційна стабільність та рівновага, добре самопочуття та настрої, емоційне піднесення). Також студенти пов'язують власний успіх з позитивним результатом в навчанні, професіоналізмом, отриманням очікуваного результату власної діяльності, можливістю проявити себе та власні здібності. У меншому ступені для студентів власний успіх пов'язаний з служінням вищій меті та виконанням цікавої роботи.

На першому та п'ятому курсі виявлений середній рівень за наступною шкалою «успіх як подолання перешкод» (50%; 65% відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти обох курсів пов'язують власний успіх з стійкою особистісною позицією в будь-якій ситуації, самозатвердженням, джерелом внутрішніх сил, самостійністю, незалежністю та свободою дій.

За показником «екстеріоризований успіх» на першому та п'ятому курсі переважає середній рівень за наступними шкалами: «успіх-удача» (46,66%; 53,33% відповідно), «успіх як матеріальний рівень життя» (41,66%; 60% відповідно). Отже, студенти обох курсів найбільше пов'язують власний успіх з вдалим досягненням бажаної мети та вдалим збігом обставин, везінням у більшості випадків, можливістю потрапляти у потрібне оточення та з матеріальним благополуччям, можливістю подорожувати, особистісним добробутом.

За даним показником у першого та п'ятого курсу переважає низький рівень за наступними шкалами «успіх-влада» (58,33%; 55% відповідно). Отже, студенти обох курсів пов'язують власний успіх з вмінням виділятися у суспільстві, суспільним визнанням, високим соціальним статусом, популярністю та значимістю для інших.

У студентів першого та п'ятого курсу переважає середній рівень за наступними шкалами: «особистісний успіх» (45%; 73,33% відповідно) та «успіх як подолання перешкод» (50%; 71,66% відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти пов'язують власний успіх з самоповагою, задоволенням собою, впевненістю у власній безпеці, самореалізацією, з стійкою особистісною позицією в будь-якій ситуації, самозатвердженням, джерелом внутрішніх сил, самостійністю, незалежністю та свободою дій.

На першому курсі за показником «інтеріоризований успіх» переважає високий рівень за наступними шкалами: «успіх як психічний стан» (48,33%) «успіх як результат власної діяльності» (46,66%) та «успіх-покликання» (40%). На третьому курсі за даними шкалами переважає середній рівень «успіх як психічний стан» (46,66%), «успіх як результат власної діяльності» (68,33%) та «успіх-покликання» (51,66%). Отримані дані свідчать про те, що студенти першого курсу у більшому ступені ніж студенти третього курсу пов'язують власний успіх з позитивними емоційними переживаннями (задоволення, радість, емоційна стабільність та рівновага, добре самопочуття та настрої, емоційне піднесення), позитивним результатом в навчанні, професіоналізмом, отриманням очікуваного результату власної діяльності, можливістю проявити себе та власні здібності, служінням вищій меті та виконанням цікавої роботи.

На першому та третьому курсі за показником «екстеріоризований успіх» переважає середній рівень за наступними шкалами: «успіх-удача»

(46,66%; 46,66% відповідно) та «успіх як матеріальний рівень життя» (41,66%; 48,33% відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти обох курсів найбільше пов'язують власний успіх з вдалим досягненням бажаної мети та вдалим збігом обставин, везінням у більшості випадків, можливістю потрапляти у потрібне оточення. Також вони пов'язують власний успіх з матеріальним благополуччям, можливістю подорожувати, особистісним добробутом та можливістю мати власну справу.

На п'ятому курсі за показником «інтеріоризований успіх» переважає високий рівень за наступними шкалами: «особистісний успіх» (68,33%), «успіх як психічний стан» (65%), «успіх як результат власної діяльності» (61,66%) та «успіх-покликання» (38,33%). На третьому курсі за даний показником переважає середній рівень за наступними шкалами: «особистісний успіх» у (73,33%), «успіх як результат власної діяльності» (68,33%), «успіх-покликання» (51,66%) та «успіх як психічний стан» (46,66%). Отримані дані свідчать про те, що студенти п'ятому курсу у більшому ступені ніж студенти третього курсу пов'язують власний успіх з самоповагою, задоволеністю собою, певністю у власній безпеці, самореалізацією, з стійкою особистісною позицією в будь-якій ситуації, самозатвердженням, джерелом внутрішніх сил, самостійністю, незалежністю та свободою дій. Позитивним результатом в навчанні, професіоналізмом, отриманням очікуваного результату власної діяльності. Можливістю проявити себе та власні здібності, служінням вищій меті та виконанням цікавої роботи, з позитивними емоційними переживаннями (задоволення, радість, емоційна стабільність та рівновага, добре самопочуття та настрої, емоційне піднесення).

За даним показником також переважає середній рівень за наступними шкалами: «успіх як подолання перешкод» (65%; 71,66% відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти обох курсів найбільше пов'язують власний успіх з стійкою особистісною позицією в будь-якій ситуації, самозатвердженням, джерелом внутрішніх сил, самостійністю, незалежністю та свободою дій.

На третьому та п'ятому курсі за показником «екстеріоризований успіх» переважає середній рівень за наступними шкалами: «успіх як матеріальний рівень життя» (60%; 48,33% відповідно) та «успіх-удача» (53,33%; 46,66% відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти найбільше пов'язують власний успіх з матеріальним благополуччям, можливістю подорожувати та особистісним добробутом, з вдалим досягненням бажаної мети та збігу обставин, везінням, можливістю потрапляти у потрібне оточення.

Отже, першокурсники та п'ятикурсники власний успіх пов'язують з внутрішньою мотивацією досягнення успіху з психічним станом та ре-

зультатом власної діяльності. Першокурсники власний успіх пов'язують з покликанням, третьокурсники – з особистісним успіхом, успіхом у подоланні перешкод, результатом власної діяльності, покликанням та психічним станом, а п'ятикурсники – з особистісним успіхом.

При дослідженні домінуючих мотивів навчання студентів була використана методика «Учбова мотивація студентів» (А.О. Реан, В.О. Якунін, у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої).

Дослідження особливостей учбової мотивації досягнення студентів першого третього та п'ятого курсу показало, що на першому (50%) та третьому (75%) курсі переважають дані за шкалою «учбово-пізнавальні мотиви», на п'ятому курсі (36,66%) – за шкалою «мотиви престижу».

Таким чином, першокурсники та третьокурсники прагнуть отримати глибокі і міцні знання, які знадобляться у майбутній професії, п'ятикурсники прагнуть бути в числі кращих студентів, отримати диплом з гарними оцінками, щоб мати перевагу перед іншими та домогтися схвалення батьків та оточуючих.

При дослідженні професійної спрямованості студентів використовувався тест-опитувальник «Рівень професійної спрямованості студентів» (РПС) (Т.Д. Дубовицька).

Дослідження особливостей професійної спрямованості студентів першого, третього та п'ятого курсу показало, що на першому (58,33%) та п'ятому (81,66%) курсі переважає високий рівень показників за шкалою «професійна спрямованість», на третьому курсі – середній рівень показників за шкалою «професійна спрямованість» (50%).

Отже, першокурсникам та п'ятикурсникам подобається отримувана професія, оскільки, першокурсники починають знайомитися з новою для них професійною сферою, а п'ятикурсники завершують навчання і прагнуть знайти цікаву роботу за професією, третьокурсникам у меншому ступені ніж першокурсникам та п'ятикурсникам подобається отримувана професія, оскільки вони знаходяться на «екваторі» навчання у вищому начальному закладі, вони переживають «кризу професійного навчання».

Кореляційний аналіз проводився за допомогою метода лінійної кореляції (статистичний коефіцієнт r_{xy} – критерій К. Пірсона).

Кореляційний аналіз проводився на першому, третьому та п'ятому курсі між наступними методиками: методика «Мотивація досягнення успіху» (С.А. Пакуліна) та методика «Учбова мотивація студентів» (А.О. Реан, В.О. Якунін, у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої) та тест-опитувальник «Рівень професійної спрямованості студентів» (РПС) (Т.Д. Дубовицька).

Кореляційний аналіз показав, що на першому, третьому та п'ятому курсі виявлений значимий позитивний зв'язок між показниками «успіх-

удача» та «успіх як матеріальний рівень життя» ($r=0,578$, $r=0,589$, $r=0,712$, $p<0,001$ відповідно); «успіх як результат власної діяльності» ($r=0,589$, $r=0,431$, $r=0,519$, $p<0,001$ відповідно); «особистісний успіх» ($r=0,543$, $p<0,001$, $r=0,391$, $p<0,01$, $r=0,535$, $p<0,001$ відповідно); «успіх як психічний стан» ($r=0,494$, $r=0,589$, $p<0,001$, $r=0,372$, $p<0,01$ відповідно); «успіх-покликання» ($r=0,599$, $r=0,565$, $r=0,548$, $p<0,001$ відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти пов'язують поняття «успіх» з успіхом у матеріальному житті, успішними результатами власної діяльності, особистісним успіхом, успіхом як психічним станом та успіхом-покликанням.

Виявлений значимий позитивний зв'язок між показниками «комунікативні мотиви» та «мотиви уникнення» ($r=0,631$, $r=0,423$, $p<0,001$, $r=0,383$, $p<0,01$ відповідно); «учбово-пізнавальні мотиви» ($r=0,357$, $p<0,01$, $r=0,425$, $p<0,001$, $r=0,384$, $p<0,01$ відповідно). Отримані дані свідчать про те, що студенти схильні використовувати власні комунікативні здібності для уникнення невдачі у навчанні, успішного навчання та складання іспитів.

Виявлений значимий позитивний зв'язок між показниками «мотиви уникнення» та «мотиви престижу» ($r=0,688$, $p<0,001$), ($r=0,504$, $p<0,001$), на п'ятому курсі також виявлений даний показник ($r=0,258$, $p<0,05$). Отримані дані свідчать про те, що студенти схильні до уникнення невдач у навчанні, вони прагнуть бути в числі кращих студентів, отримати диплом з гарними оцінками, щоб мати перевагу перед іншими, домогтися схвалення батьків та оточуючих.

На першому курсі виявлений значимий позитивний зв'язок між показниками «соціальні мотиви» та «професійна спрямованість студентів» ($r=0,410$, $p<0,001$). Отже, першокурсники пов'язують власний успіх у навчанні з майбутнім успіхом у професійній діяльності.

На третьому курсі виявлений негативний зв'язок між показниками «професійні мотиви» та «професійна спрямованість студентів» ($r=-0,266$, $p<0,05$) та позитивний зв'язок між показниками «учбово-пізнавальні мотиви» та «професійна спрямованість студентів» ($r=0,358$, $p<0,01$). Отже, третьокурсники вважають, що професійні знання не впливають на досягнення у майбутній професійній діяльності. Студенти вчаться заради високих оцінок.

На п'ятому курсі виявлений позитивний зв'язок між показниками «особистісний успіх» та «професійна спрямованість студентів» ($r=0,327$, $p<0,01$). Отримані дані свідчать про те, що п'ятикурсники пов'язують власний успіх у майбутній професійній діяльності з особистісними якостями.

На основі проведеного емпіричного дослідження на констатуючому етапі дослідження можна зробити висновки, що поняття «успіх» студенти

пов'язують з успіхом у матеріальному житті, успішними результатами власної діяльності, особистісним успіхом, успіхом як психічним станом та успіхом-покликанням. Першокурсники пов'язують власний успіх у навчанні з майбутнім успіхом у професійній діяльності, третьокурсники не пов'язують успіх у навчанні з досягненнями у майбутній професійній діяльності, вони пов'язують учбово-пізнавальні мотиви з досягненням успіху у майбутній професійній діяльності. П'ятикурсники пов'язують успіх у майбутній професійній діяльності з особистісними якостями та успіхом у навчанні.

Перспективами нашого дослідження в даній області є проведення зі студентами експериментальної групи тренінгу, спрямованого на формування мотиваційно-сислової сфери студентів.

Література

- 1.Бадмаева Н.Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: Монография. — Улан-Удэ, 2004. — 280 с.
- 2.Дубовицкая Т.Д. Диагностика уровня профессиональной направленности студентов / Т.Д. Дубовицкая // Психологическая наука и образование. — 2004. — №2. — С. 82-86.
- 3.Пакулина С.А. Психологическая диагностика мотивации достижения успеха студентов в ВУЗе / С.А. Пакулина // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. — 2008. — № 88. — С. 23-32.